

## DEBRECENI DIÁK-SZÓK ÉS SZÓLÁSMÓDOK.

Ha a XVI—XVII. századbéli debreceni „nemes tanuló ifjúságot“ hivatalból emlegették, *honesta cohors iuuentutis; cohors studiosa; scholastica iuuentus, candida turba*\* volt a címük, bár bizalmasan akkor is *nebulo* nevezet alatt szerepeltek.

A tanár neve a XVI. században *scholae rector*, míg *professor* csak a XVII. században. Az ifjúság legmagasabb tisztviselője *senior*, kinek hivataloskodása egy vagy fél évig tartott. Ennek a segéde volt a *contrascriba*, ki az énekekre s az előadásmulasztásra tartozott felügyelni. Azonkívül a bentlakó *cohors studiosának* egyik mentora az *oconomus*, kinek gondja az ifjak 3 óraker való fölkelése, a világító anyag kimélése, a lárma, veszekedés megszüntetése s a magyar nyelven beszélők (*hungarisantes*) megbüntetése volt. Hogy a müzsafiai éjjeli békés nyugalmit mi se zavarja, minden éjszákára 2—2 *vigil* örködött; egyik 9—12 óráig, másik 12—3-ig virasztott s 3 óraker az *oconomust* föl kellett álmából rángatnia. A *vigili* hivatal különben *büntetés* volt a *hungarismusért*, vagyis *magyar nyelvű társalgásért*. Kívánatosabb állás volt az *explorator*-é, aki naponként d. e. 9 előtt s d. u. 4 előtt nyakába vevén a várost, szimatolgatott, van-e valahol vendégség vagy lakodalom, s ha illet fedezett fel, jó torkú kántordiákokkal tért be a mulatók közé, hogy dalolásukkal az alma maternek *egy kis harapni valót vagy itókát* szerezzenek.

A körülményekhez képest igen tisztelt állás volt a *coquus*-é, aki városról az ételt szállíttatta be a kollegiumba, hivatala 2 hónapig tartott. Ha az istenfélő civák főztjét rendeltetése helyére juttatta az éhes diáksereg, kezdődött a *lotor* hivatása, ki az edényeknek volt szorgalmas tisztogatója. Hivataloskodása pedig a jámbornak 3 hónapokig tartott.

A *senior* és *oconomus* segédei valának a *collaborator*-ok, kik tanítással foglalkozának; az ő helyüket a XVII. században a *publicus praeceptorok* tölték be.

A városi vendégségeken szerepeltek a *cantorok* a magok *cantatio*-ival; főkántoraik neve: *docti ac eximii scholae cantores*. A kántorok után rangban következők neve: *ornati ac eruditi scholae collegae*. Az iskola polgárait a fentebb említett neveken kívül *scholae cives*-nek is hitták.

Iskolai ügyekben főfelügyeletet az egyházi és világi pártfogók gyakorolának, a *senatus scholasticus*. Az ő jóindulatuk folytán gya-

\* Ezt és a debreceni diáknyelvre vonatkozó XVI—XVII. sz. szójegyzéket Géresi Kálmán „A ref. tanügy, különösen a debreceni főiskola legrégibb történetéből“ c. érdekes értekezéséből vettem, mely a Tiszántúli Ref. Középisk. Tanáregylet Évkönyvének 1879/80. évi folyamában jelent.

rapodott a *bursa convictualis*, mely a közös koszt költségeit fedezte; ugyancsak ők szaporíták a *bursa nigra vel sacra*-t, mely a külföldre menő diákoknak volt segítő pénztára, nem feledkezvén meg a *fiscus scholae*-ről sem, melyet a hagyományok fele illetett meg.

A főiskola középiskolai részében tanítottak a *publicus praceptorok* d. e. : 6—7; 9—10 és d. u. 2—3; 4—5. Ez *apró schola* osztályai valának: *Classis rudimentaria*. *Classis Donatistarum*. *Classis etymologica*. *Classis syntactica*. *Classis poëtica ac rhetorica*. Ezek elvégzése után a diák *frater novitius* lön.

Nem tudom mennyiben volt, vagy egyáltalában szokásban volt-e a régi diákoknak *coetusaikat* (lakó szoba) nevekkal ruházni föl. Az utóbbi évtizedekben azonban kétségtelenül megvolt e szokás, miről egyik *coetusnak*, a ma is ugyanazon névvel nevezett *Pannonia coetusnak*, jegyzőkönyve tanuskodik, amelyben *Eliseum coetus*-ról is tevődik említés. Az említett jegyzőkönyv az illető *coetus* történetével foglalkoznék az 1870-es évektől a jelen napokig, de bizony meglehetősen soványan. Egy pár diákos meghatározást ad az iskolai élet egyes fontosabb képéről. Így a *legatio* (ünnepi követség) szerinte = szórakozás és mulatság, az *electio* (választás, hogy ki hova megy) = számítás és csalódás; *vacatio* = megnyugvás és édes visszaemlékezés időszaka. Főlemlíti az *electionalis csikóbőrös kulacsot*, amelynek ürege 10 icce bort tudott magába nyelni s nedűjéből nem egy eligens *nyeste le földig magát*. Mert *biz' a bánat-szalasztót* (bor) akkor is körülbelül úgy megitta a debreceni diák, mint a mai szük időben, sőt nem egyszer esett meg vele, hogy: *Aurora ő nagysága* ébren találta valamelyik X lábú asztalnál.

Említi a *diák tűzoltóságot* is, mely 1880 ápril 24-én oszlott fel. A tűzoltó zászló fölirata *tűzzel a tüzet* volt s nem is hiába, mert a *villás, vedres, fejszés, kis botos, nagy botos* ugyancsak megfeleltek kötelességüknek nemcsak a *kifutáson* (a tűzoltók gyakorlata teljes szerszámmal és machinával a nagyerdőn), hanem a valóságos vésznél is.

Nincs ugrás a természetben. Mint azelőtt sem, úgy ma sem igen jobb a Deákné vásznánál a debreceni diák. A délelőtti órákban *biz' úgy megissza ő kelme* ma is az *Aron lé-t* (Aron regalebérlő Debrecenben). *itókát, gugyit, zsidó fürdőt* (mind pálinka), meg *biz' ő*, mert: *nincs rajta görcs* (= jól csúszik a torkon, itatja magát).

Beh sokszor van pénz nélkül a valamire való debreceni diák. Pedig a természet megkívánja a *kan murit* (nagy lumpolás). Ilyenkor uram Isten, mi rántaná ki jobban a hinárból, mint ha egyik-másik ingóságot *német szóra* vagy *nevelőbe* adja (zálogba csapja). Akkor aztán tart a dárídó kakas kukorikolásig, nem baj, ha a *ne rángass* (bor) *szídit* (fejébe száll) is, nem mozdul addig, míg a *pízbe* tart: *berug, bedörrent, behajít, becsúp, leszíjja* vagy *leszopja* magát, *beköp, felhajt a garatra* (lerészegszik) mind egy szálig, szóval iszik, míg *totaliter odavan*.

Mikor már *illuminált állapotba* (jó kedvbe, spicbe) kezdenek jutni, felharsannak a megszokott szép mulató nóták:

Bőrrel kereskedik a vén Áron,  
El is indult egy koszos számáron,  
De a számár elakadt a sáron,  
Igy hát Áron nem volt a vásáron.

Vagy:

Ne macerálj, ne povedálj Sára.  
Nem izom én senki rovására,  
Ha izom is, magam rovására,  
Igy hát engem ne macerálj Sára.

Van pedig a nótázók közt egy jó éles hangú a kedvelt, ki az egész nótát csak maga fújja, a többiek pedig csak az *Aron*, illetőleg *Sára* rimeket *kontrázzák* minden egyes sor végihez.

A hangulat emelkedését jelzi a *Hagymási Péter*, *Hagymási Pál* (négyszer), melynek első sora csendes szellő suttogás, másodika gyenge fajta szél, harmadika kavargó forgó szél, negyedike süvöltő, romboló, ordító orkánna lesz a *nemes kompánia* ajkán.

Mikor pedig már ezek az áriák törnek elő a torokból:

A vetésben a kanász, csak a feje látszik,  
A konyhában a kanász menyecskével játszik.  
Élet, élet, bundás élet, ez ám a gyöngy élet  
Ha megunom magamat, magam is úgy élek.

(Itt is az egész szöveget csak az előénekes dalolja, a többi *bunda*, *bunda* dörmögéssel kíséri.)

A bundának se eleje, se hátulja,  
Mégis bunda a bunda;  
Tetves bunda, koszos bunda,  
Mégis bunda a bunda —

már akkor az ébredő hajnallal a katasztrófa s a katharzis is megérkezőben van.

Szeretnél egy diák-kompániát úgy *borközi állásban* (nem egész józan állapotukban) látni, csak kopogtass ajtójukon, mindjárt öt-hat horizú hang hí be vendégszeretően: *bujj be, dugd be a kiped, herein!* De ha mindjárt első intrádára *ferde farú, ferde fenekü* nevet nem szeretnél kapni, könnyedén lépj, valahogy ne húzd ám a lábad! Különb, hogy az első lépés veszélyein túl vagy-e, akkor tudod meg legbiztosabban, ha azt mondják rád: *jó firma, jó pipa*, mert ezzel közéjük tartozónak vallanak. Megeshetik, hogy *jó pofa, jó blatt, extra blatt, jó maszk* vagy *jó maszke* lesz a neved, de ezzel még moraliter nem dorongolnak le.

Ne légy túlságos érzékeny, hiszen kisebb hibákért is készen áll az ő szájokban társukra a *félkótyó, hígvelejű, baszuta, mafla, bivalybornyu, féllolond, csajbókos, habókos* név, mert hát a gyen-

gébb tehetségüeknek szerintök: *hiányzik egy kerék v. egy küllő, nincs ki négy sarokra, lóg egy deszkája, hübnere van.* Tudja ő kegyelmük, hogy kinek mi a hibája, s csóttól teremnek náluk a gúnynevek: *vín róka, csavargó, tekergő, nyúlgerinc, nehezen hízó* (ösztvér diák); *nyakig láb, talpig fül; két ballábú* (ügyetlen járású), *ordas* (vörös arcú); *örült kakadu, tépett papagály, herélt kakas; csóri vajda* (a cigány „arcbörtű”). A lucus a non lucendo-félek is: *kis hamis, kis ártatlan, kis marha, kecses X úr; vasgyuró, vasmarku, fanyűvő* (cingár diák) minden megeröltetés nélkül ömlenek ajkukról. Akit a természet nem valami jó ábrázattal áldott meg, az szerintük: *kifogta a kípít*; aki szeret mulatni: *selmeci* (jó pipa), *jó tajték.*

De nemcsak egymás boszantásával lopják a drága időt, szóba kerülnek a gyöngéd nem tagjai is. Különös előszeretettel emlegetik a *jó vágásu kis leányokat*; dicsérik egyiket-másikat, hogy milyen *jó modora v. jó tapintata van* (formás, gömbölyded) s mily *jó felfogása* (esős időben a fekete hari-nya tartalma után).

Isten legyen annak a kompánistának irgalmas-kegyelmes, aki *ellantol, eleblábal* vagy *nyullá válik* (megugrik a boros üvegek mellől)! Nem mentheti azt meg a *tütü, csirkefogó, Málé János* (rendőr) sem a *megdögönyözéstől.*

Ha *kunérkodni* (rosszalkodni) akarnának, ott van a *szülei ház, kupi, níjgebájde, aranycsésze* (rossz hírű ház).

(Vége köv.)

BARCZA JÓZSEF

---

**DEBRECENI DIÁK-SZÓK ÉS SZÓLÁSMÓDOK.**

(Vége.)

Bárhon és bármily körülmények közt bejön két debreceni diák, első szava társához: *hogy vagy kani?* — *Kanul mint a nyúl!* szól rá a válasz s aztán megindul a társalgás. *Tán s....l köttél,* vagy *ballábbal léptél le a vacokról?* (rossz kedve van). Hadd el! Ippen latin órán ültünk, közel jártunk már a *fertájho* (negyed órai szünet), mikor csak valaki egy *gerundiummal* (furkós bot) ódalba csapja az ajtót; persze minnyájan egy torokbul kiátottuk, hogy *prepa vót* (amennyiben a diákság egész következetesen szegény tanítójelöltekre háritja az effajta dolgokat), de hijába: észre vette a *vín kani* (a professzor úr), hogy jó magam vótam az a prepa, meg is citált mingyán az irodába s ott ojjan hatot hegedültetett a pódeksemre, hogy a sok *ebenlógó, kacagány, röhögő, kaftán, lebernyeg, felleghajtó, krispin, csurapé* (téli kabát) a fogason mind megelevenült a két szemem előtt s egyik jobban vigyorgott rám, mint a másik. Na de csakhamar megszabadultam; az igaz, hogy a *markomba' vittem a fenekemet* (t. i. nagyon sajjgott), de azir úgy *lomoltam* (szaladva siet), hogy a *nagytiszteletű úr* (tanár)

„aprószeres köjök”, „kaszá-kapa-kerülő” utánam vágott titulusai alig-alig irtik be a balfülem cimpáját. Csak jönne is már az a *szent heverd el nap!* (szünetnap). Az igaz, hogy annyiszor *begatyáztam* (*gatyáz, be-lü* = elégtelenre felel), hogy ides apám megin avval fogad karjai közé: „*de sok ökrömbe kerültél, te marha!*” (kedvelt közmondás), de mindegy, csak itt hagyhassam már egy időre az *alma mater*-t.

Igaz hé! Hallottad-i, hogy a *kántus* (ifjúsági énekkar) hogy kitett magáir? Szoboszlón a *cibere* (alias: gyöngy-fakk = tenor II.) oly szívremegtető módon csuklott a gyászénekebe, hogy a jámbor atyafiak még 50 *bőgővel* (forint) megtódták a *stólát* (honorárium az éneklésért). Én ugyan első szóra nem hittem Miskának, váltig kapdostam a *pőcsik* után (mikor valamit nem hisz a debreceni diák, egyszerre csak elkezd a levegőbe kapdosni, hogy ő *pőcsiket*, dongó legyen, fog, azaz nem hisz kötni való kollégájának), de Miska koma úgy *megjuhászkapcsozott*\*, hogy menten én kezdtem neki mondogatni, hogy nem 50, hanem 100 *bikk* (forint) vót ott a ráadás.

Hát az *ides úrral* (gúnynév) találkozta-l-i? Nem én; ha' (hanem) a *préri kutya* a *makival* (gúnynevek) ott kódorog most is a piacon. Kírtém tőlük az elébb az adósságot, de azt monták, hogy majd: *post festa (ünnepe után)*, a lehető legbizonytalanabb terminus a diáknyelvben). Igaz különben, hogy az electión is egyre azt kiabálták neki: „*csipte, fogta*” (arra a választóra szokás mondanivaló, aki nem valami jó helyet kapott) s így honnan is fizethetne a nyomorult?

Énnye, énnye, hun is lehet az az ides úr? Kerestem a *Pannóniába, Dáciába, Hungáriába, Grand Hotelbe, Békésbe, Concordiába* (lakószobák nevei a kollegiumban), de nincs a' se hun se! Alighanem *botanizálni* (gyümölcs-lopni) ment. Pedig nem szabadul meg a körmöm közzül, úgy *megtestelem*, hogy még nem kapott ojját, mióta a *fenekét hátul hordja*. Hogy mir? Hát azir? hogy ma reggel benn vagyok a Pannóniába, amikor csak betoppan ő kigyelme egy ismerősivel, osztán mutatja neki, hogy mi van az ajtóféltre írva: *cave canem* (reminiscentia a római házakról) s aszongya, hogy én miattam kellett ezt kiragasztani. Na de megájj, maj' megtapogatlak! Persze nem jut már az eszibe, hogy a multkor úgy *beszekundázott vóna, hogy hat ökör se húzta vón' ki belőle*, ha én nem segítem ő kigyelmét, a *lúbas jószágot*. De 'isz én felőlem *megbomolhatsz*, ha *megkerülsz* se sugok én többet egy szót se.

Tennap is jó vót ügy-i a *csiriz* (tejbekása; a katonáknál:

\* *Juhászkapocs* igen kedves kis játék, melyben például az említett Miska koma kedves társának hátsó felére nagy passzióval, nyitott tenyérrel hatalmasokat csapdos s az érintés után kezét vissza nem véve mint egy kapocs markolja össze az ujjai közé szorult testrészét a delinquensnek.

*majomfogó*)? Tömted ugy-i két pofára? Nem mondtad vón' akkor : „*ne ugass, kérlek; kuss; kadamcs nye! ácsi! némulj meg! mondd ki az utó(l)sót!*“ Hanem ha most viletlenül rám ír a csuklás, mingyán kész vagy véle, hogy *emlegetnek a verebek a lósz...n.* Hanem lesz még a kutyára dér, szítverem ezt a *corpus delictit* (bot) azon a girhes hátadon. Hejh te nyomorult *pótlík* (aki a görög nyelv helyett az azt pótló tárgyakat tanulja), te céda *bagoj* (fiatal diák), megemlegeted még te a magyarok istenit!

BARCZA JÓZSEF.

---